Anzhela Denisenko,
PhD (Candidate of Psychological Sciences),
associate professor of the Department of Pedagogical and Age Psychology,
Alena Psilitsa,
5th year student of the Department of Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine

STUDYING MOTIVATION OF GETTING MARRIED IN SENIOR ADOLESCENTS UNDER CONDITIONS OF RECREATION

The article deals with problems of motivation of getting married in senior adolescents, who are having rest at recreational establishments. The theoretical analysis of the scientific literature on this issue is carried out. Motivation is considered as a complex of external and internal factors, which determine person's behavior, his/her orientation at goal achievement. The article presents conscious and nonconscious motives, which are peculiar to one or another form of marriage. The carried out empirical research involved girls and boys aged from 14 to 17 years. The obtained results allowed to distinguish the main motives peculiar to motivation to marriage of senior adolescents, depending on their gender and age peculiarities. The basic motives are the following: love, financial security and pregnancy. Personal peculiarities and age criterion of a married couple, which provide conjugal happiness, are the following: attractiveness, understanding, faithfulness, intelligence, love and kindness. The empirical research has revealed that all the surveyed, regardless of their age and gender, consider such qualities as wellness, attractiveness, understanding, love, kindness, etc. to be necessary for harmonious relations in a family. It has been also revealed that for 15-16 year-old girls and 14-17-year-old boys legal marriage is the main value of family life, while for 17-year-old girls and 16-year-old boys this type of marriage is not the priority. Most girls and boys in this age have the negative attitude towards legal marriage. 14-15-year-old girls and 16-17-year-old boys consider it as "trial marriage" for testing the relationship with a partner before they officially get married, without understanding that it is not the guarantee of the marriage stability.

Keywords: motivation of getting married, civil marriage, family, family relations.

Подано до редакції 30.09.2014

УДК: 159.9 + 796.85

Олексій Вадимович Дишель,
аспірант кафедри психології розвитку та соціальних комунікацій,
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського, вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ СПОРТСМЕНІВ-ПІДЛІТКІВ ЯК ФАКТОР УСПІХУ В УДАРНИХ ВИДАХ ЄДИНОБОРСТВ

У статті розглянуті інтелектуальні здібності підлітків в ударних видах єдиноборств, які виступають факторами успішності у діяльності. Розкриваються поняття: інтелект, інтелектуальні здібності, когнітивні процеси. Визначаються вимоги до інтелектуальної підготовки спортсменів, види інтелектуальних здібностей. Виділяються психофізичні особливості діяльності спортсмена-підлітка в ударних видах єдиноборств. Розроблена схема вимог до підготовки спортсмена-підлітка в ударних видах єдиноборств.

Ключові слова*: інтелект, інтелектуальні здібності, когнітивні процеси, підготовка спортсмена, спортсмени-підлітки.*

Рівень розвитку інтелектуальних здібностей у людини визначає успішність її діяльності. Спорт не є виключенням. Разом з високою вимогливістю до рухово-моторної активності не варто недооцінювати роль інтелектуального компоненту, який є основоположним та таким, що пронизує усі рівні структури підготовки спортсмена [1; 7; 8; 9].

В ударних видах єдиноборств інтелектуальні здібності грають важливу роль, оскільки дають можливість спортсмену оцінити поєдинок з точки зору побудови рухових елементів захисту і нападу з досягненням поставлених задач і цілей задля здобуття над суперником перемоги [2; 4; 5; 7 та ін.]. Такий поєдинок має багато спільного з математичним рівнянням, де виконання певних умов певним способом веде до його рішення (перемоги).

Інтелект – загальна здатність до пізнання і вирішення проблем, яка обумовлює успіх у будь-якій дія-

льності і лежить в основі інших здібностей [6]. Згідно з Ж. Піаже, інтелект – найвищий універсальний спосіб урівноваження суб'єкту із середою [4].

Поняття інтелектуальних здібностей поєднує у собі показники розвиненості когнітивних процесів (якостей): мислення, сприйняття, уваги, пам'яті [5].

Когнітивні (пізнавальні) процеси – психічні процеси, пов'язані із сприйняттям і переробкою інформації [6]. Ці процеси детермінуються як зовнішніми впливами, так і подразниками внутрішнього середовища організму. Вони перебігають безперервно з різною швидкістю і інтенсивністю, тісно пов'язані один з одним і забезпечують формування знань і первинну регуляцію поведінки та діяльності людини [1].

У діях спортсмена в ударних видах єдиноборств проявляється і водночас формується ряд важливих психічних і фізіологічних процесів: м'язово-рухові та зорові відчуття і сприйняття, складні спеціалізовані почуття, уявлення, увага, швидкість рухової реакції, мислення, пам'ять та ін. [2]. Усі ці параметри визначають рівень розвиненості інтелекту, а він обумовлює успішність у діяльності.

Інтелектуальні здібності знаходяться, під впливом індивідуально-психологічних і фізіологічних змін, інакше кажучи, віку. Нами була обрана певна вікова група підлітків. [3].

Специфікою психічних пізнавальних процесів у спортсменів-підлітків в ударних видах єдиноборств є, по-перше, особливості сприйняття спортсмена. Під час ведення спортивного бою важливе просторово-часове і спеціалізоване м'язово-рухове сприйняття.

Сприйняття обстановки бою має виборчу спрямованість, вона залежить від установки спортсмена, визначає характер його уваги. У поєдинку боєць може мати різну установку: наприклад, обіграти противника за очками, вести контратакуючий бій, випереджати суперника зустрічними контрударами, прагнути «зловити» на нокаутуючий удар та ін. Відповідно до цього спрямованість і вибірковість сприйняття спортсмена буде різною [9].

Головними психофізичними особливостями спортсмена в ударних видах єдиноборств виступають наступні:

* почуття дистанції – вміння спортсмена чітко визначити відстань до противника. Проявляється в двох формах: при атаці і захисті;

* почуття часу – обумовлюється фізіологічними і психічними особливостями плину процесів в організмі. Проявляється у своєчасному русі під час бою, відчутті часу у ринзі (татамі);

* орієнтування у ринзі (на татамі) – вміння до визначення свого положення по відношенню до кутів рингу (татамі) і положення супротивника.

* почуття положення тіла – вміння контролювати положення свого тіла по відношенню до противника для формування успішних бойових дій.

* почуття свободи рухів – вміння не напружуватись занадто під час ведення бою, чергування напруження і розслаблення м'язів.

* відчуття удару – здатність до нанесення ударів різної сили, швидкості, довжини з різних вихідних положень. Нокаутуючий ефект залежить від вміння нанести удар у момент, коли противник його не очікує, сили удару та місця попадання [8].

Сприйняття у спортсменів-підлітків розвивається разом з інтелектуалізацією усього чуттєвого пізнання. Це являється дуже важливим фактором при відпрацюванні у підлітків тактики ведення бою.

По-друге, це особливості уваги спортсмена. Здатність до спрямованості і зосередженості психічної діяльності на супротивнику та ігнорування об'єктів, які відволікають від вирішення основного завдання [7].

У спортсменів в ударних видах єдиноборств повинні бути добре розвинені такі властивості уваги, як інтенсивність, зосередженість, розподіл і переключення. Протягом поєдинку увага спортсмена відрізняється значною напруженістю і направленістю на сприйняття певних об'єктів, що мають значимість для перемоги, для вирішення поставлених завдань. Увага спрямовується не тільки на положення та дії противника, а й на свої дії і положення у ринзі. Зрозуміло, що увага спортсменів не може розподілятися одночасно на таку велику кількість подразників, тому фокусуються найважливіші елементи, наприклад: положення рук і ніг супротивника, напрям і швидкість їх руху, відстань до партнера, розташування власного тіла, рук, тулуба, ніг [8].

Увага підлітків характеризується нестійкістю і частотою перемикання на інші об'єкти. Цілеспрямоване відпрацювання необхідних вправ, ударів, комбінацій можливо за наявності формування у спортсменів підлітків стійкої мотивації [4].

По-третє, це бойове мислення – здатність спортсмена до знаходження неочікуваних для противника тактичних рішень (переміщень, ударів), використання існуючих ситуацій [2].

Мислення активно розвивається, поглиблюється та абстрагується. В цілому інтелектуальний розвиток спортсмена-підлітка залежить від власної активності в освоєні матеріалу та допомоги і вимогливості тренера [4].

По-четверте, це розвиток пам'яті, пов'язаний з інтелектуалізацією цього процесу. У підлітковому віці пам'ять діє через мислення, тобто запам'ятовування на основі обдумування (Л. С. Виготський) [3].

Важливими параметрами у переліку інтелектуальних якостей є швидкість реакції, що визначається, як «здатність до свідомої дії у відповідь, за якої спортсмен заздалегідь знає про майбутні дії і заздалегідь готується відповісти на них певним чином» (П. А. Рудик) [1]. Кожному спортсмену в ударних видах єдиноборств притаманний свій тип рухової реакції, пов'язаний з характерним для нього розподілом

уваги: сенсорний (увага спортсмена зосереджена на діях противника), моторний (увага спортсмена зосереджена на власних діях), нейтральний (увага спортсмена розподілена, як на власних діях, так і на діях противника) [2].

Регуляторною функцією діяльності підлітка є вольова сфера. Вона забезпечує реалізацію його інтелектуальних здібностей. Спортсменам в ударних видах єдиноборств увесь час доводиться стикатися з величезними труднощами (фізичні навантаження, напруга, втомленість, больові відчуття). Саме тому врахування спонукальних сил і мотивів, які допомагають їм долати труднощі є необхідним елементом тренування. В цьому сенсі важливими для спортсмена є такі якості, як цілеспрямованість, прагнення до самовиховання, наполегливість, працьовитість, сміливість і рішучість, самовладання, витримка, ініціативність, дисциплінованість. Перераховані вольові якості нерозривно пов'язані між собою і при недостатньому розвитку одного з них не можуть бути добре розвинені інші [5].

Вольова сфера підлітка значно послаблена та знаходиться на стадії формування. Це необхідно врахувати при побудові тренувального процесу, зробивши акцент на вправах, спрямованих на розвиток вольових якостей підлітка [4].

Інтелектуальні здібності підлітків в ударних видах єдиноборств включають у себе інтелектуальну (теоретичну) підготовку спортсменів.

Д. Харрі акцентує увагу на інтелектуальній підготовці спортсменів, та виділяє вимоги до неї:

* необхідність знань об'єктивних закономірностей тренувального процесу;

* попередньо продумана тактика ведення спортивної боротьби;

* засвоєння знань біологічного, спортивно-медичного і психологічного характеру, методів спостереження, вимірювання, контролю, обстеження, оцінки тренування і свого стану як умови зростання спортивної майстерності;

* знання та інтерпретація правил змагань як складової частини спортивної підготовки [8].

Вище зазначені вимоги ілюструють важливість розвитку інтелектуальних здібностей спортсменів-підлітків в ударних видах єдиноборств шляхом включення в структуру підготовки фізичної, технікотактичної, психологічної та теоретичної складової.

Л. Д. Назаренко та Л. І. Костюніна розробили структуру інтелектуальної підготовки спортсменів, спрямовану на розвиток інтелектуальних здібностей спортсменів:

1. Історія розвитку спорту.
2. Основні поняття і терміни.
3. Правила змагань.
4. Специфіка даного виду спорту.
5. Основи медичних та гігієнічних знань:
- Особиста гігієна;
- Вимоги до одягу і взуття;
- Особливості харчування;
- Режим дня;
- Причини і профілактика травматизму.

6. Етика спортсмена (правила поведінки, права та обов'язки).

7. Роль морально-вольових і моральних якостей в підвищенні спортивної майстерності:

* Провідні морально-вольові та моральні якості;

* Методика самовиховання.

8. Інтелектуальні якості:

* Виявлення провідних властивостей особистості [2].

Включення даної структури у діяльність спортсмена сприяє активізації його дій, більш зацікавленій участі у пошуку способів підвищення показників тактико-технічної підготовленості. [7].

Розглядаючи інтелектуальні здібності, необхідно виділити їх основні види. За Х. Гарднером [1], інтелектуальні здібності можна поділити на сім наступних груп:

I. Вербальний інтелект – здатність до породження мовлення, що включає механізми, відповідальні за фонетичну (звуки мови), синтаксичну (граматику), семантичну (сенс) і прагматичну складові мови.

II. Музичний інтелект – здатність до породження, передачі і розумінню смислів, пов'язаних зі звуками, включаючи механізми, відповідальні за сприйняття висоти, ритму і тембру (якісних характеристик) звуку.

III. Логіко-математичний інтелект – здатність використовувати і оцінювати співвідношення між діями або об'єктами, коли вони фактично не присутні, тобто до абстрактного мислення.

IV. Просторовий інтелект – здатність сприймати зорову і просторову інформацію, модифікувати її та відтворювати зорові образи без звернення до вихідних стимулів. Включає здатність конструювати образи у трьох вимірах, а також подумки переміщати і обертати ці образи.

V. Тілесно-кінестетичний інтелект – здатність використовувати усі частини тіла при вирішенні задач або створенні продуктів; включає контроль над грубими і тонкими моторними рухами і здатність маніпулювати зовнішніми об'єктами.

VI. Внутрішньо особистісний інтелект – здатність розпізнавати свої власні почуття, наміри і мотиви.

VII. Міжособистісний інтелект – здатність розпізнавати й бачити різницю між почуттями, поглядами і намірами інших людей

В ударних видах єдиноборств важливими видами інтелектуальних здібностей є просторові, тілесно-кінестетичні, логіко-математичні та внутрішньо особистісні [4].

Відзначимо і зворотній взаємозв’язок спорту та інтелекту підлітка. Рухова активність відповідає за інтелектуальний розвиток. Мозок людини робить дуже складний процес обробки, передаючи імпульс від однієї важливої ділянки до іншої. Якщо підліток веде пасивний спосіб життя, то це впливає і на його розу-

мові здібності. Фізичні вправи підсилюють мозкову діяльність і сприяють підвищенню пізнавальних здібностей. Вправи позитивно впливають на процес мислення, більше ніж саме мислення [9].

Спортсмен в ударних видах єдиноборств окрім теоретичної (інтелектуальної) проходить й інші види підготовки. Їх чотири:

1. Фізична підготовка

* загальна фізична підготовка (ЗФП), яка спрямована на розвиток силових та швидкісних якостей, витривалості та координації;

* спеціально-фізична підготовка (СФП), яка включає спортивну та професійно-прикладну підготовки.

2. Психологічна підготовка

* біопсихічні якості (властивості ЦНС, тип темпераменту, психомоторний контроль, особливості реакції, індивідуальні біоритми).

* здатність до максимальної мобілізації (мотивація, домінантність, агресивність, старанність, вольовий самоконтроль)

* здатність до психічної регуляції (тривога, врівноваженість, стрес-толерантність, фрустрація, вольовий самоконтроль).

3. Тактико-технічна підготовка

* за характером: алгоритмічна, вірогідна, евристична.

* за видами: загальна та спеціальна підготовки.

4. Теоретична

* загально-теоретична підготовка;

* спеціально-теоретична підготовка.

На кожному з рівнів інтелектуальні здібності є необхідною умовою успішності виконання даного елементу [7].

Висновки. Інтелектуальні здібності займають важливе місце у діяльності спортсменів-підлітків в ударних видах єдиноборств та виступають фактором успішності. Інтелект нами розуміється як загальна здатність до пізнання і вирішення проблем, що обумовлює успіх у будь-якій діяльності і лежить в основі інших здібностей. Інтелектуальні здібності поєднують у собі показники розвиненості когнітивних процесів: мислення, сприйняття, уваги, пам'яті. Інтелектуальні здібності знаходяться під впливом індивідуально-психологічних і фізіологічних змін.

Головними психофізичними особливостями спортсмена в ударних видах єдиноборств є швидкість та сила удару, почуття дистанції, почуття часу, орієнтування у ринзі (на татамі), почуття положення тіла, почуття свободи рухів, відчуття удару.

Інтелектуальні здібності підлітків в ударних видах єдиноборств впливають на успішність у різних видах підготовки: фізичній, психологічній, теоретичній, тактико-технічній. Важливими видами інтелектуальних здібностей є просторові, тілесно-кінестетичні, логіко-математичні та внутрішньо-особистісні. Інтелектуальний розвиток спортсмена-підлітка залежить від власної активності в освоєні матеріалу та допомоги і вимогливості тренера.

Нами були розглянуті теоретичні джерела з означеної проблематики. Розкриті поняття: інтелект, інтелектуальні здібності, когнітивні процеси. Визначені вимоги до інтелектуальної підготовки спортсменів, види інтелектуальних здібностей. Розроблено схему вимог до підготовки спортсмена підлітка в ударних видах єдиноборств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аткинсон Р. Л. Введение в психологию / Р. Л. Аткинсон, Р.С. Аткинсон; под общ. ред. В. П. Зинченко. – [15-е межд. изд.]. – СПб: Прайм-Еврознак, 2007. – 672 с.

2. Назаренко Л. Д. Проблема интеллектуальной подготовки спортсменов / Л. Д. Назаренко, Л. И. Костюнина // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – Набережные Челны: Поволжская государственная академия физической культуры, спорта и туризма, 2012. – №1 (22). – 160 с.

3. Палагина Н. Н. Психология развития и возрастная психология: учебное пособие [для студ. высш. уч. зав.] / Н. Н. Палагина. – М.: Московский психолого-социальний институт, 2005 – 288 с.

4. Пиаже Жан. Психология интеллекта / Жан Пиаже. – СПб.: Питер, 2003. – 192 с.

5. Психология человека от рождения до смерти [общ. ред. А. А. Реана]. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001 – 656 с.

6. Психологический словарь / [ред. В. П Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – М.: Астрель, 2006 – 479 с.

7. Сопов В. Ф. Теория и методика психологической подготовки в современном спорте: методическое пособие / В. Ф. Сопов. – М., 2010. – 116 с.

8. Харе Д. Учение о тренировке [пер. с нем.] / Д. Харе. – М.: Физическая культура и спорт, 1971. – 328 с.

9. Худадов Н. А. Психологическая подготовка боксёров / Н. А. Худадов. – М.: ФиС, 1968 – 165 с.

REFERENCES

1. Atkinson, R. L. & Atkinson, R. S. (2007). *Vvedenie v psikhologiyu [Introduction to psychology]*. V. P. Zinchenko (Ed.). (15th ed., rev.). St. Petersburg: Praym-Yevroznak [in Russian].

2. Nazarenko, L. D. & Kostyunina, L. I. (2012). Problema intellektualnoy podgotovki sportsmenov [The problem of athletes' intellectual training]. *Pedagogiko-psikhologicheskie i mediko-biologicheskie problemy fizicheskoy kultury i sporta – Pedagogical and psychological,*

and biomedical issues of physical culture and sport, 1 (22). Naberezhnye Chelny: Povolzhskaya gosudarstvennaya akademiya fizicheskoy kultury, sporta i turizma [in Russian].

3. Palagina, N. N. (2005). *Psikhologiya razvitiya i vozrastnaya psikhologiya: uchebnoe posobie [Developmental psychology: textbook]*. Moscow: Moskovskiy psikhologo-sotsialniy institut [in Russian].

4. Piazhe, Zhan (2003). *Psikhologiya intellekta [Psychology of intelligence]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].

5. Rean, A. A. (2001). *Psikhologiya cheloveka ot rozhdeniya do smerti [Human psychology from birth to death]*. St. Petersburg: Praym-Yevroznak [in Russian].

6. Zinchenko, V. P, Mescheryakov, B. G. (2006). *Psikhologicheskiy slovar [Psychological dictionary]*. Moscow: Astrel [in Russian].

7. Sopov, V. F. (2010). *Teoriya i metodika psikhologicheskoy podgotovki v sovremennom sporte [Theory and methods of psychological training in contemporary sport]*. Moscow [in Russian].

8. Hare, D. (1971). *Uchenie o trenirovke [Training theory]*. Moscow: Fizicheskaya kultura i sport [in Russian].

9. Hudadov, N. A. (1968). *Psikhologicheskaya podgotovka boksorov [Boxers' psychological training]*. Moscow: FiS [in Russian].

Алексей Вадимович Дышель,
аспирант кафедры психологии развития и социальных коммуникаций,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ СПОСОБНОСТИ СПОРТСМЕНОВ-ПОДРОСТКОВ КАК ФАКТОР УСПЕХА В УДАРНЫХ ВИДАХ ЕДИНОБОРСТВ

В статье рассмотрены интеллектуальные способности подростков в ударных видах единоборств, которые выступают факторами успешности в данной деятельности. Раскрываются так понятия, как интеллект, интеллектуальные способности, когнитивные процессы. Определены требования к интеллектуальной подготовке спортсменов, виды интеллектуальных способностей. Выделяются психофизические особенности деятельности спортсмена-подростка в ударных видах единоборств. Разработана схема требований к подготовке спортсмена-подростка в ударных видах единоборств.

Ключевые слова: интеллект, интеллектуальные способности, когнитивные процессы, подготовка спортсмена, спортсмены-подростки.

Oleksiy Dyshel,
postgraduate student,
Department of Developmental Psychology and Social Communications,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska doroha Str., Odesa, Ukraine

TEENAGE ATHLETES' INTELLECTUAL ABILITIES AS SUCCESS FACTOR IN STRIKING MARTIAL ARTS

Teenage athlete's intellectual abilities as success factor in striking martial arts were considered in the paper. The definitions of such notions as intelligence, intellectual abilities and cognitive processes were provided. The requirements to athletes' mental training and types of their intellectual abilities were determined. The list of requirements to teenage athletes training in striking martial arts was worked out. It was noted that intellectual abilities are of great importance in the activity of teenage athletes in striking martial arts; they are considered to be as a success factor. Intelligence is represented as general cognitive ability for solving problems. It is connected with other abilities and determines the success of any activity. The concept of intellectual abilities includes the developmental quotients of cognitive processes such as thinking, perception, attention and memory. These abilities depend on individually psychological and physiological changes, age. The specific character of teenage athletes' psychic cognitive processes should be taken in consideration when working out the structure of their intellectual training aimed at developing athletes' intellectual abilities. The main psychophysical features of an athlete in striking martial arts are the following: sense of distance, sense of time, orienting in the ring, sense of body position, sense of movements freedom, sense of strike. Intellectual abilities of teenagers in striking martial arts have impact on the success of different types of training, such as physical, psychological, theoretical, tactical and technical. The important types of intellectual abilities are spatial, bodily kinesthetic, logical and mathematical, and individual. Teenage-athletes' intellectual development depends on their own efforts when mastering new information and coach's help and exactingness.

Keywords: intelligence, intellectual abilities, cognitive process, athletic training, teenage athletes.

Подано до редакції 30.09.2014